

Наталія Марчук

Прикарпатський центр політичних та євроінтеграційних досліджень

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЕТНОГРУПИ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Висвітлено особливості етнокультурної самоідентифікації польської національної меншини в сучасній Україні. Дослідження вказують на поліваріантну етнічну поведінку в умовах демократизації суспільства, на множинний і багаторівневий характер етнокультурної самоідентифікації. Закцентовано увагу на потребі інтегрування груп із низьким етнічним статусом у загальнонаціональні процеси в Україні.

Ключові слова: етнокультурна самоідентифікація, польська національна меншина, етнополітика, поліваріантна етнічна поведінка.

Marczuk Natalia. Osobliwości samoidentyfikacji polskiej grupy etnicznej w warunkach narodowo-kulturalnego odrodzenia Ukrainy.

Artykuł naświetla osobliwości samoidentyfikacji etniczno-kulturalnej polskiej mniejszości narodowej we współczesnej Ukrainie. Badania wskazują na poliwariatywne zachowanie się etniczne w warunkach demokratyzacji społeczeństwa, na zbiorowościowy i wielopoziomowy charakter samoidentyfikacji etniczno-kulturalnej. Zwraca się uwagę na potrzebę integrowania grup o niskim statusie etnicznym do procesów narodowych w skali Ukrainy.

Слова ключові: самоідентифікація етнично-культурна, польська меншість народова, політика етнічна, поліваріантне zachowanie się etniczne.

Марчук Наталія. Особенности этнической самоидентификации польской этногруппы в условиях национально-культурного возрождения Украины.

Освещены особенности этнокультурной самоидентификации польского национального меньшинства в современной Украине. Исследования указывают на поливариантное этническое поведение в условиях демократизации общества, на множественный и многоуровневый характер этнокультурной самоидентификации. Обращено внимание на потребность интегрирования групп с низким этническим статусом в общенациональные процессы в Украине.

Ключевые слова: этнокультурная самоидентификация, польское национальное меньшинство, этнополитика, поливариантное этническое поведение.

Marchuk Natalia. Features of self ethnic of Polish ethno group in national and cultural revival of Ukraine.

The features of ethno-cultural identity of the Polish minority in modern Ukraine are highlighted in the article. Multivariate ethnic behavior in democratic societies, the multiple and multilevel nature of ethno-cultural identity are indicated. The attention is paid to the integration of ethnic groups with low status in the national processes in Ukraine.

Key words: Ethno-cultural Identity, ethnic policy of Polish minority, multivariate ethnic behavior.

Проголошення незалежності України, інтереси якої набули принципово нових вимірів і цільових пріоритетів, зумовило необхідність налагодження єдиної системи державного управління, на яку було б покладено контроль, правове й адміністративне регулювання міжетнічних відносин та переведення у практичну площину напрацьованих стратегічних рішень з метою створення умов для розвитку національних меншин.

Характерною особливістю початку ХХІ століття є зміцнення такої закономірності, як забезпечення потреб соціальних суб'єктів у самозбереженні, саморозвитку та самореалізації, яка стала загальносвітовим прогресивним явищем. Ця закономірність набула ознак пріоритетної тенденції цивілізованого розвитку в контексті всебічного розвитку нації (етносів), зростання національної самосвідомості, прагнення до самостійності, історичної творчості та самореалізації. На цьому тлі етнічний чинник, як невід'ємна складова етнонаціональної політики, стає однією з магістральних ліній трансформації суспільства, що означає відображення зміни підходу до етнічності, її ролі у системі етнонаціональних відносин [1, с. 125]. Такий

підхід дає змогу поєднати проблематику самовизначення особи, нації та держави з основоположними цінностями демократії і громадянського суспільства.

Самоідентифікація людини з етнічною спільнотою визначається пошуком орієнтирів в нестабільному світі. Етнічна ідентичність стає для багатьох людей змістовним підґрунтям індивідуальної і суспільної діяльності. Тому етнічні рухи все більше стають впливовими суб'єктами світового, регіональних і національних політичних процесів [2, с. 238]. Розширення знань про світ політичного неможливе без поглиблення досліджень ролі й місця етнічного чинника.

Всебічний аналіз сучасного етнонаціонального розвитку України, осмислення етнокультурного розвитку в контексті життєдіяльності особистості і нації здійснено у працях О. Антонюка, І. Варзара, В. Горбатенка, В. Євтуха, І. Кресіної, А. Леонової, В. Наулка, М. Панчука, В. Панібудьласки, Ю. Римаренка, Ф. Рудича, Ю. Шемшученка, Л. Шкляра, М. Шульги та інших. Проте в наукових працях недостатньо досліджено групи з низьким етнічним статусом у контексті трансформаційних процесів, конкуренції української і російської етнокультурних ідентичностей, стан етнічності молодого покоління, особливості етнокультурних самоідентифікацій, орієнтацій, настанов студентської молоді, зумовлених докорінними перетвореннями українського суспільства.

За світовим досвідом, досягнути гармонізації міжнаціональних, міжетнічних відносин можна лише проведенням послідовної демократичної етнонаціональної політики. Тому становлення суверенної незалежної поліетнічної української держави, в якій проживає біля 130 національностей, котрі складають 14 мільйонів чоловік (26% усього населення України) вимагає виваженої державної політики у справах національних меншин.

Проголосувавши в 1991 році за незалежність України, представники національних меншин висловили довіру новій державі не лише в питаннях забезпечення демократичних прав і свобод, але й в питанні забезпечення їм сприятливих умов для задоволення етнокультурних потреб. І цього не можна ігнорувати в процесі державотворення, українська держава має проводити політику, яка б збалансовувала інтереси українців та національних меншин.

Питання про політичний ландшафт етнічних регіонів не вперше виявляється в полі зору дослідників. Аналізуючи питання національних меншин, політологи в основному розглядали механізми функціонування етнічного регіону, як політичної спільноти: типи та форми участі національних меншин у політичному процесі, електоральні стратегії етнічних партій, феномен політичної мобілізації національних меншин тощо. Варто зауважити, що феномен етнічного регіону, як політичної спільноти, в основному розкривається у двох аспектах: об'єднання представників національних меншин, у певні угруповання і їх діяльність на інституційному рівні; формування політичної культури. Розглядаючи діяльність національних меншин як певних інституційних структур, варто зауважити, що практично завжди ці об'єднання існують у системі політичних інститутів держави вцілому. Практично всі національні рухи етнічних регіонів звертаються до теми збереження культурної самобутності як чинника, що забезпечує цю самобутність, збереження рідної мови. Саме мовні проблеми через свою доступність для електорату та наявність виробленого критерію їх вирішення, є стрижневим елементом стратегії національних партій. Окрім цього, з темою культурної самобутності пов'язана така характерна риса політичної культури етнічних регіонів, як політизація національних культурних заходів.

Трансформаційні процеси активізували в політичному житті чимало етнічних спільнот України, однією з яких є поляки, шоста за чисельністю етнічна група України. Представники польської національної меншини становлять 0,4% і представлені в усіх регіонах України, але традиційним осередком їх розселення залишаються західні регіони України: Житомирщина (3,5%), Хмельниччина (2,4%), Львівщина (1%), Тернопільщина (0,6%) [3, с. 14]. У багатьох областях і районів вони входять до трійки найбільших меншин, а в деяких місцевостях становлять більшість. Хоча кількість поляків в Україні в порівнянні з переписом 1989 року помітно зменшилася (з 219 тис. до 144 у 2001 р. [3, с. 14]), вони і надалі займають домінуюче

місце серед іноетнічних груп нашої держави. На початок 2001 року на Львівщині, Тернопільщині, Прикарпатті, Волині та Рівненщині проживало 38 тисяч поляків, на Хмельниччині та Вінниччині — 26, 8 тисяч, на Житомирщині та Київщині — 58, 8 тисяч осіб, тобто 86 % усієї польської людності в Україні [3].

Статус поляків в Україні та українців у Польщі задекларований у «Договорі між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво», ратифікованому у 1992 році, у якому зазначено, що сторони діють у відповідності з міжнародними стандартами захисту національних меншостей, визнають їх права на збереження етнічної, культурної, релігійної і мовної самобутності.

Важливим аспектом вивчення етнонаціональної ідентичності польської етнічної групи є дослідження процесу етнокультурної самоідентифікації молодого покоління як однієї з найактивніших соціальних груп. Стан його етнічності значною мірою визначає майбутнє спільноти, її роль у становленні української політичної нації [4, с. 290].

У результаті пошукової роботи виявлено, що польські етнокультурні самоідентифікації молоді найбільш інтенсивні та сталі. Етногрупова, мовна та культурна самоідентифікації абсолютної більшості з них множинні, а останні дві — ієрархічні. Визначено основні чинники самоідентифікацій — етнічне походження, етнічний статус, мовно-культурні характеристики, традиції самоідентифікації. Формування подвійної етнонаціональної самосвідомості не має конфліктного характеру. Ототожнення молоді з субетнічною групою є більш інтенсивним та сталим, ніж громадянська та національна ідентифікації, що свідчить про неусталеність нових ідентичностей, які конструюються, та необхідність активнішого залучення молоді до загальнонаціональних процесів.

З точки зору сталості етнокультурних само ідентифікацій, то молодь — неоднорідна. На основі виокремлення підгруп студентів із різними рівнями сталості польських етнічної, мовної та культурної самоідентифікацій зроблено висновок щодо поліваріантної етнічної поведінки в умовах демократизації суспільства.

Культурна самоідентифікація переважної більшості опитаних має множинний і багаторівневий характер. Ми виділили чотири підгрупи респондентів з різними рівнями сталості польської культурної самоідентифікації. 75,5% опитаних визнають роль польської культури в особистому становленні. 48,8% вважають себе носіями виключно і передусім польської культури. Носіями останньої нарівні з іншими високостатусними культурами вважають себе вже 35,6%, відповідний показник української культури (32,6%) свідчить про збільшення її ролі у цих процесах. Загалом, молодь демонструє позитивну настанову на польську культурну спадкоємність. Лише 5% не вбачають за необхідне обов'язкове викладання в навчальних закладах історії етнічної групи, кожен другий орієнтований на виховання на етнічних традиціях.

Отримані результати свідчать, що польська культурна самоідентифікація молоді залишається найбільш інтенсивною і сталою. Їх об'єктивні характеристики, як носіїв польської етнічної культури, є високими, але включеність до польської сучасної культури є низькою. Вже сьогодні третина опитаних вважає себе однаковою мірою носіями двох та більше культур. Збереження їх етнічної самобутності у майбутньому можливе на бікультурній основі.

Отже, інтегрування етнічних груп із низьким етнічним статусом у загальнонаціональні процеси — обов'язкова умова розв'язання суперечностей у сфері формування української політичної нації, однією з головних загроз для формування якої є біполярна етнокультурна самоорганізація суспільства. Зауважимо, що за роки незалежності в державі вжиті важливі практичні заходи щодо розвитку національних меншин, що сприяло поглибленню міжетнічного діалогу, забезпеченню стабільності міжетнічних відносин та національної злагоди в суспільстві. Але виклики сьогодення, нові політичні реалії вимагають подальшого вдосконалення як системи законодавчого врегулювання проблем, що накопичились в етнонаціональній сфері України, так і системи управління етнонаціональними процесами. Потребою сьогодення є пошук нових механізмів, підходів, нових практичних кроків задля більш повного забезпечення

потреб національних меншин у питаннях реалізації їх права на розвиток освіти, культури, мови, національних традицій тощо.

Вищесказане вимагає посилення ролі держави у залученні польської етнічної групи до загальнонаціональних процесів. Реалізація ж «уніфікаційної» формули політичної нації в умовах політизованої конкуренції української і російської ідентифікацій вестиме до несприятливих для держави наслідків, зокрема розмивання польської ідентичності. Запобіжним засобом тут може стати підвищення статусу польської етнічної групи. Україні, щоб зберегтися як легітимній і консолідованій етнонаціональній спільноті, необхідна політика культурного плюралізму, невід'ємною складовою якої є науково обгрунтована політика щодо груп із низьким етнічним статусом [5, с. 356]. Етнічність останніх — важливий ресурс подолання біполярної етнокультурної самоорганізації суспільства. Для цього необхідні цілеспрямоване формування етнокультурних потреб, інтересів і настанов, створення умов для їх реалізації. Це передбачає підтримку на державному й регіональному рівнях навчального процесу мовою етнічної спільноти, створення етнокультурних установ, фондів, ЗМІ, навчальних програм з етнокультурним компонентом, підготовку вчителів, видання підручників, здійснення перекладів, заохочення керівників місцевих органів влади до володіння мовою етнічної групи тощо.

1. *Євтух В. Б.* Про національну ідею, етнічні меншини, міграції / Євтух В. Б. – К. : Стило, 2000. – 390 с.

2. *Панчук М.* Національні меншини як об'єкт етнополітичних досліджень / М. Панчук, О. Калакура // Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? : зб. / [гол. ред. кол. І. Ф. Курас]. – К. : ІПіЕНД, 2002. – С. 239–252.

3. *Національний склад населення України та його мовні ознаки.* За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – К., 2003. – С. 14.

4. *Калакура О.* Гармонізація життєдіяльності польської меншини в Україні як чинник українсько-польського партнерства / О. Калакура // Наукові записки : зб. – К. : Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАН України, 2006. – С. 288–299.

5. *Котигоренко В. О.* Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт / Котигоренко В. О. – К. : Світогляд, 2004. – 722 с.